

MAŁOPOLSKA

Szlak Architektury Drewnianej

msiIT

Małopolski
System
Informacji
Turystycznej

MAŁOPOLSKA

SZLAK ARCHITEKTURY DREWNIANEJ

Stolica regionu: **Kraków**

Większe miasta: **Tarnów, Nowy Sącz, Oświęcim**

Powierzchnia: **15 190 km² (ok. 5% powierzchni Polski)**

Liczba mieszkańców: **3,4 mln osób (ok. 8% ludności Polski)**

Krajobraz:

- najwyższy szczyt – **Rysy: 2499 m n.p.m.**
- góry – **Tatry, Beskidy, Pieniny**
- pogórza – **Pogórze Karpackie**
- wyżyny – **Wyżyna Krakowsko-Częstochowska**
- niziny – **dolina Wisły**
- główne rzeki – **Wisła, Dunajec, Poprad, Raba, Skawa, Biała**
- zbiorniki wodne – **Czorszyński, Rożnowski, Czchowski, Dobczycki, Klimkówka, Mucharski**
- najwyżej położone, najczystsze jeziora – **Morskie Oko, Czarny Staw, jeziora Doliny Pięciu Stawów Polskich**
- największa i najgłębsza jaskinia – **Jaskinia Wielka Śnieżna: ponad 22 km korytarzy, 824 m głębokości**

Wydawca | Departament Turystyki i Sportu Urzędu Marszałkowskiego
Województwa Małopolskiego, Zespół ds. Gospodarki Turystycznej
ul. Basztowa 22, 31-156 Kraków
redakcja.msit@umwm.malopolska.pl
visitmalopolska.pl
Koncepcja wydawnicza: Anna Niedźwieńska, kierownik projektu MSIT
Koordynacja projektu: Katarzyna Thor

Wydanie XI, 2023,
wznawione | Małopolska Organizacja Turystyczna (MOT)
Rynek Kleparski 4/13, 31-150 Kraków
biuro@mot.krakow.pl, mot.krakow.pl
tel. +48 12 421 16 04
Koordynacja projektu: Agnieszka Bratek

Tekst | Iwona Batur, Krzysztof Bzowski

Okładka | Cerkiew filialna greckokatolicka św. Michała Archanioła w Polanach, fot. S. Rakowski
Ewa Chmielewska (projekt)

Wykonanie mapy | Euro Pilot sp. z o.o., Warszawa

Opracowanie
redakcyjne, mapy,
skład, łamanie,
projekt okładki | EURO PILOT Sp. z o.o.
ul. S. Konarskiego 3
01-355 Warszawa
tel./fax. +48 22 664 37 20, +48 22 664 50 91
europilot.com.pl

KRAKÓW 2023, ISBN 978-83-67190-70-1

Autorzy i wydawcy publikacji starali się, aby jej tekst był rzetelny, nie mogą jednak wziąć odpowiedzialności za ewentualne zmiany, zaistniałe po terminie opracowania materiałów. Materiały przygotowane na dzień 19 kwietnia 2023 r.

Egzemplarz bezpłatny

Spis treści

Szlak Architektury Drewnianej.....	2
Drewniane budownictwo w Małopolsce.....	3
Kościoty	4
Łemkowskie cerkwie	6
Kraków i okolice	8
Tarnów i okolice.....	13
Okolice Nowego Sącza i Gorlic.....	18
Orawa, Podhale, Spisz i Pieniny.....	25

Muzyka Zakłęta w Drewnie, kościół w Lachowicach, fot. K. Bańkowski

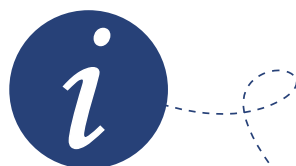
Szlak Architektury Drewnianej

Urokliwe kościoły, smukłe cerkwie, wspaniałe dwory, eleganckie wille i proste, ale jakże malownicze chaty... Wszystko z drewna. Takie właśnie niepowtarzalne obiekty pozwala zobaczyć Szlak Architektury Drewnianej. W województwie małopolskim szlak ten liczy ponad 1500 km i obejmuje 255 różnorodnych budowli i zespołów zabudowy. Wśród nich do najbardziej znanych należą oczywiście te **wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO** – kościoły w Binarowej, Dębnie, Lipnicy Murowanej i Sękowej. W 2013 r. na Listę UNESCO trafiły jeszcze cztery drewniane cerkwie: w Brunarach Wyżnych, Kwiatoniu, Owczarach i Powroźniku, wpisane wraz z czterema innymi w województwie podkarpackim oraz cerkwiemi drewnianymi na Ukrainie. To świadectwo unikatowości sakralnej architektury drewnianej regionu w skali światowej. Niezwykłość budowli nie ogranicza się do budulca i formy architektonicznej – wnętrza kryją cenne zabytki sztuki. Można w nich zobaczyć polichromie z różnych epok, obrazy, rzeźby i sprzęty liturgiczne, a w cerkwiach charakterystyczne ikonostasy z wieloma oryginalnymi ikonami. Lecz obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO to tylko maleńki wycinek z listy niezwykle cennych obiektów znajdujących się na małopolskim szlaku. Trzeba bowiem pamiętać,

że zabytkowa architektura drewniana, nieodłączny element polskiego krajobrazu, najlepiej zachowała się właśnie w Małopolsce. Pięknie też stapia się z tutejszym otoczeniem – zielonymi dolinami, malowniczymi pagórkami i wyniosłymi górskimi szczytami. Wszystkie obiekty na Szlaku Architektury Drewnianej są **oznakowane tablicami**, a dojazd do nich wskazują znaki drogowe. Od maja do końca września w ramach projektu „Otwarty Szlak Architektury Drewnianej” niektóre kościoły i cerkwie są udostępniane zwiedzającym. W świątyniach wpisanych na listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO oraz innych wybranych obiektach w niezwykłej scenarii Szlaku Architektury Drewnianej odbywają się koncerty Festiwalu „**Muzyka Zakłęta w Drewnie**”.

Kościół w Binarowej, fot. K. Bańkowski

Szlak Architektury Drewnianej co roku staje się sceną Festiwalu „Muzyka Zakłęta w Drewnie”. W miesiącach letnich, przy dźwiękach muzyki dawnej, jazzu, przeróżnych form muzycznych i inscenizacji scenicznych można zwiedzać drewniane małopolskie świątynie. To jedyna w swoim rodzaju podróż po świecie muzyki, architektury i po malowniczych zakątkach Małopolski. Emocje z nią związane są wręcz mistyczne, a obrazy i dźwięki zachwycają i zapadają w pamięć na długi czas.

Najstarsze zachowane w Polsce kościoły drewniane datowane są na XV w. Pod koniec 15. stulecia w Małopolsce istniało blisko 700 takich obiektów, stanowiąc ok. 72% wszystkich kościołów parafialnych. Dzisiaj na Szlaku Architektury Drewnianej w woj. małopolskim podziwiać można 125 świątyń, w tym 8 wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO.

Plenerowy koncert „Muzyki Zakłętej w Drewnie” przy kościele pw. św. Leonarda w Lipnicy Murowanej, fot. K. Bańkowski

Drewniane budownictwo w Małopolsce

W dawnej Polsce drewno, łatwe w obróbce i powszechnie dostępne, było podstawowym materiałem budowlanym. Do stawiania chałup i budynków gospodarczych używano drewna gorszego gatunku, a wiejscy cieśle nie zawsze przykładali się do pracy, dlatego żywotność takich obiektów nie była długa. Inaczej postępowano przy budowie Domów Bożych: na materiał wybierano zdrowe, okazałe drzewa, które po ścięciu dokładnie okorowywano, porządnie suszono i starannie okantowywano. Do budowy kościołów i cerkwi wybierano modrzew, który uważany jest za najtrwalszy i najlepszy gatunek drewna. Wzniesione z niego średniowieczne drewniane świątynie przetrwały do naszych czasów. Stawianiem obiektów sakralnych zajmowali się głównie zawodowi cieśle miejscy, zrzeszeni

w warsztatach specjalizujących się w tej dziedzinie. W dużej mierze dzięki pracy ich rąk starodawne małopolskie kościoły są tak zachwycające. W budownictwie na terenie Małopolski przeważały obiekty o **konstrukcji zrębowej (wieńcowej) – bale układano jeden na drugim, tworząc tzw. zręby** i scalano w narożnikach różnymi łączeniami ciesielskimi. Nawet w późniejszych wiekach do łączenia drewna nie używano gwoździ, a jedynie dokładnie dopasowywano sąsiadujące elementy. Czasem, by wzmocnić konstrukcję, używano drewnianych kołków. Budowle często **zdobiono, m.in. motywami solarnymi** i różnego rodzaju rytymi lub malowanymi ornamentami roślinnymi.

Kościół w Dębnie Podhalańskim, fot. K. Bańkowski

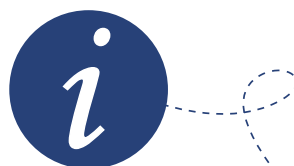
Kościoty

Najbardziej spektakularne drewniane obiekty to wiekowe kościoły i cerkwie. Pierwotne drewniane świątynie na ziemiach polskich nie zachowały się do naszych czasów. Przyjmuje się jednak, że pierwsze takie obiekty były niewielkie, jednorodno przestrzenne. Z nich, wraz ze zmianą potrzeb liturgicznych, rozwinął się średniowieczny wiejski kościół. Był orientowany i składał się z kwadratowej nawy oraz węższego, również kwadratowego prezbiterium nakrytych oddzielnymi dachami. Nie miał wieży ani żadnych przybudówek. Typowy gotycki wzorec drewnianej świątyni wykształcił się na obszarze Małopolski w XV w. Powtarzano go później w dziesiątkach realizacji aż po XVII stulecie. Na interesującym nas obszarze zachowało się jednak tylko kilka drewnianych XV-wiecznych obiektów sakralnych, m.in.

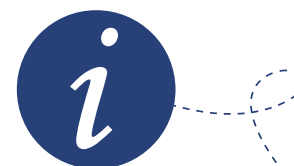
w Krakowie-Mogile i Dębnie; dużo więcej, bo kilkadziesiąt kościołów, sięga swoją historią wieku XVI. Czym charakteryzował się gotycki drewniany kościół w Małopolsce? W odróżnieniu od wcześniejszych obiektów oba człony budowli: nawę i prezbiterium nakrywał wspólny, jednolity dach. Stabilizowało to konstrukcję budynku i zwiększało jej trwałość. Sylwetka dachu była stroma, budynek wysmukły, pojawił się detal ciesielski (widoczny w formie wykrojów wejść i okien oraz profilowaniu i fazowaniu belek) oraz dość bogaty repertuar form zdobniczych. Perfekcja ówczesnych budowniczych do dziś budzi zachwyt. Mordrzewiowe lub jodłowe bierwiona były dokładnie dopasowane, tworząc lite ściany. Początkowo nie pokrywano ich żadnym materiałem osłonowym, dopiero później

Kościół Św. Trójcy w Iwanowicach Włościańskich, fot. K. Syga

Małopolskie drewniane świątynie stanowią drugie najstarsze tego typu skupisko drewnianych kościołów w Europie, zaraz po norweskich kościołach słupkowo-klepkowych tzw. stavkirke, które powstawały między X a XIV w.

Wszystkie kościoły na Szlaku Architektury Drewnianej są orientowane, czyli ich część prezbiterialna wraz z ołtarzem jest zwrócona na wschód. Związane jest to ze słowami Ewangelii wg św. Mateusza mówiącymi o nadejściu Chrystusa podczas drugiego przyjścia: „Albowiem jak błyskawica zabłyśnie na wschodzie, a świeci aż na zachodzie, tak będzie z przyjściem Syna Człowieczego”. Dzisiaj budowanie kościołów orientowanych nie jest już tak powszechne, jak było do XIX w.

pojawiło się ocieplenie w postaci gontów, a jeszcze później – deskowanie. Niewielkie **okna wycinano tylko w ścianach południowych**, a do wnętrza kościoła prowadziły zawsze dwa wejścia: główne – w zachodniej ścianie nawy i boczne, w środku ściany południowej. Kościoły wciąż nie miały wieży (a przynajmniej nie zachowały się takie przykłady), o sakralnym przeznaczeniu budynku informowała sygnaturka na dachu. Dzwony umieszczano w wolno stojących dzwonnicach. Pierwsze znane wieże przybudowane do korpusu kościoła pochodzą dopiero z przełomu XVI-XVII w. Miały one charakterystyczny kształt – pochyłe ściany, nadwieszane ostryłupowe hełmy. Kościoły obiegały natomiast soboty, czyli podcienie. Ten charakterystyczny element, wpływający na malowniczość bryły świątyni i mocno osadzający ją

w ziemi, wykształcił się z zadaszeń i miał chronić podmurówkę przed zawilgoceniem. Około XVII w. soboty zaczęły pełnić dodatkową funkcję: tymczasowego schronienia. Pielgrzymi i ludzie mieszkający w znacznej odległości od świątyni mogli przybyć jeden dzień przed niedzielą liturgią i przenocować w prowizorycznych warunkach, ale z dachem nad głową.

Kościół **otaczano ogrodzeniem**, które wyznaczało granice pomiędzy sacrum, a tym, co należy do świata świeckiego. Teren przykościelny był miejscem pochówków. Ogrodzenia drewniane szybko zastąpiono bardziej trwałymi – muryrowanymi z kamienia łupanego. Często zadaszono je gontami. Wokół świątyni zawsze też rości **drzewa**. Chroniły budowlę od wiatrów i uderzeń piorunów, dziś natomiast stanowią dodatkowy charakterystyczny akcent budownictwa sakralnego. Zewnętrzny wygląd gotyckich kościołów, przede wszystkim proporcje bryły, niemal nie zmieniły się w kolejnych wiekach. Różne prądy artystyczne odciskały swe piętno prawie wyłącznie na wystroju wnętrza. Widocznym zewnętrznym objawem nowych stylów były głównie baniaste hełmy wież typowe dla baroku czy dostawiane kaplice o charakterze barokowym lub klasycystycznym.

Jawiszowice, kościół pw. św. Marcina, fot. K. Bańkowski

Kościół św. Bartłomieja w Krakowie-Mogile, fot. K. Bańkowski

Kościół pw. św. Joachima w Skawinkach, fot. K. Bańkowski

Łemkowskie cerkwie

Południowe części powiatów nosządeckiego i gorlickiego wyróżniają malowniczo wpisane w krajobraz łemkowskie cerkwie. Podobnie jak kościoły katolickie, wznoszono je w starannie wybranych miejscach, przeważnie na niewielkich wzniesieniach i otaczano wieńcem drzew. Do końca XVIII w. cerkwie budowano wyłącznie z drewna, na zrąb. Wykorzystywano do tego celu drzewa iglaste, warto jednak zaznaczyć, że żadnej cerkwi nie wzniesiono w całości z najtrwalszego i najbardziej szlachetnego gatunku – modrzewia. Wykonywano z niego tylko te elementy, które musiały być odporne na wilgoć. Pierwotnie do budowli prowadziło tylko jedno wejście: od zachodu, a otwory okienne, podobnie jak w kościołach katolickich, umieszczano jedynie w południowych ścianach.

Konstrukcja typowej, najbardziej charakterystycznej cerkwi łemkowskiej oparta była **na zasadzie trójdzielności**. Świątynię tworzyły zbliżone do kwadratu pomieszczenia: prezbiterium, szersza od niego nawa i babiniec. Ten ostatni, w którym gromadziły się podczas nabożeństw kobiety, był najczęściej schowany pod wieżą. Nawę i prezbiterium przykrywały charakterystyczne namiotowe, często uskokowo łamane dachy (na płaszczyźnie dachu powstają odpowiednio jeden, dwa lub trzy pionowe uskoki). Były one kryte gontem, w późniejszych czasach zastępowanym tańszą

i trwalszą blachą. Kopuły dachów wieńczyły baniaste hełmy z pozornymi latarniami (nadbudówkami w formie wieżyczki, które w odróżnieniu od latarni rzeczywistej nie doświetlały budowli). Nad tymi ostatnimi zwykle umieszczano jeszcze cebulkę oraz zawsze kuty, stalowy krzyż. Elementem wyróżniającym cerkwie łemkowskie była dominująca nad całą bryłą wieża z dzwonami. Jej zwieńczenie powtarzało zwykle schemat zwieńczenia dachów. Ściany cerkiewne i wieżowe z początku objano gontem, później zastępowanym szalunkiem. Cerkwie były też niegdyś bogato i barwnie malowane. Pokrywanie farbą zewnętrznych ścian oprócz walorów estetycznych miało znaczenie praktyczne, chroniło je bowiem przed szybkim niszczeniem. Jednak dziś o tym, że łemkowskie cerkwie były prawdziwie kolorowymi świątyniami, nic już prawie nie przypomina.

Ikonostas w Bereście, fot. K. Bańkowski

Łemkowie stanowią jedną z czterech oficjalnych mniejszości etnicznych w Polsce. Od prawie 40 lat w lipcu odbywa się Święto Kultury Łemkowskiej „Łemkowska Watra” w Zdyni. To największa na świecie łemkowska impreza folklorystyczna gromadząca nawet 10 tys. uczestników z całego globu. Teren Watry jest także imponujący – łącznie to 9,5 ha zagospodarowanego terenu, na którym znajduje się m.in. mini skansen, amfiteatr i rozbudowane zaplecze gastronomiczne.

Cerkiew w Powroźniku, fot. K. Bańkowski

Leksykon wybranych pojęć architektonicznych

arkada	łuk wsparty na dwóch kolumnach
belka tęczowa	pozioma, ozdobna belka pomiędzy nawą główną a prezbiterium, na której umieszcza się krucyfiks oraz figury świętych
cerkiew trójdzielna	cerkiew o układzie podłużnym, składająca się z trzech części: babińca (przedścionka), nawy i prezbiterium; w przypadku cerkwi zachodniołemkowskich babiniec jest zazwyczaj częściowo lub całkowicie ujęty przez wieżę
dach łamany	dach, w którym połacie podzielone są na dwie lub więcej kondygnacji oddzielonych załamaniem, uskokiem, ścianką lub gzymsem
dach mansardowy	rodzaj dachu łamanego, którego dolne połacie mają większy kąt nachylenia od połaci górnych
dach namiotowy (inaczej: brogowy)	dach składający się z kilku trójkątnych połaci stykających się w najwyższym punkcie dachu
deskowanie (inaczej: szalowanie)	warstwa desek stanowiąca pokrycie ściany budynku
elewacja	zewnątrzna ściana budynku wraz z występującymi na niej elementami architektonicznymi i dekoracyjnymi
facjata	pomieszczenie mieszkalne w przestrzeni strychowej, którego ściany, przenikając przez połacie dachu, formują nadbudowę nad gzymsem wieńczącym budynek; facjata kryta jest osobnym daszkiem
gont	przeznaczona do krycia dachów drewniana deseczka o przekroju klina, z wpustem wyżłobionym wzdłuż szerszej krawędzi
izbica	najwyższa, nadwieszona kondygnacja wieży; pięterko dzwonowe
konstrukcja zrębowa (inaczej: wieńcowa)	konstrukcja ścian wznoszonych z bali drewnianych układanych jeden na drugim i połączonych w narożnikach różnymi łączeniami ciesielskimi
latarnia	nadbudówka w formie wieżyczki, wieńcząca dach lub kopułę, mająca wiele okien; jej zadaniem było doświetlenie wnętrza budynku światłem dziennym
latarnia pozorną	w odróżnieniu od latarni rzeczywistej nie doświetlała wnętrza budynku
nawa	część kościoła między prezbiterium a kruchtą (w cerkwiach między prezbiterium a babińcem), przeznaczona dla wiernych
okap	dolna krawędź połaci dachowej, wystająca poza zewnętrzne ściany budynku
podcień (inaczej: podcienie)	otwarte, zewnętrzne pomieszczenie w przyziemiu budynku, wzdłuż jego elewacji, ograniczone słupami, filarami lub kolumnami
połacie dachowa	zewnątrzna powierzchnia pokrycia dachu
portal	1. ozdobne architektoniczno-rzeźbiarskie obramowanie otworu drzwiowego; 2. drzwi lub brama mające takie obramowanie
prezbiterium	część świątyni chrześcijańskiej przeznaczona dla duchowieństwa i mieszcząca ołtarz główny
soboty	parterowe podcienie
sygnaturka	niewielka wieżyczka usytuowana na dachu kościoła, mieszcząca mały dzwon, również nazywany sygnaturką
szczyt	1. zwieńczenie elewacji budynku, najczęściej w kształcie trójkąta lub półkola; 2. trójkątna ściana między połaciami dachu dwuspadowego
wykus	część budynku kryta osobnym daszkiem, występująca z lica ściany na zewnętrznej wysokości nad ziemią

Kraków i okolice

W okolicach Krakowa Szlak Architektury Drewnianej obejmuje ponad 50 zabytkowych obiektów. Przede wszystkim są to stojące w niewielkich miejscowościach urokliwe, drewniane kościoły, np. w Barwałdzie Dolnym, Łapanowie, Mętkowie, Osieku, Paczółtowicach, Polance Wielkiej, Raclawicach, Więclawicach Starych, Woli Radziszowskiej i Woźnikach. Od maja do końca września niektóre z tych zwykle zamkniętych budowli udostępnia się zwiedzającym (szczegółowe informacje na drewniana.malopolska.pl). W regionie można też zobaczyć dwa interesujące skanseny: Muzeum Małopolski Zachodniej w Wygielzowie oraz Skansen Budownictwa Ludowego w Dobczycach. Kilka miejscowości słynie z dobrze zachowanych zespołów architektury drewnianej. Perłą jest oczywiście Lanckorona ze swoją

XIX-wieczną zabudową małopolską. W Ojcowie przetrwały urokliwe domy uzdrowskowe. W kilku miejscowościach regionu zobaczyć można piękne drewniane dwory, np. w Miechowie czy Woli Zręczyckiej. Interesującymi obiektami może się poszczycić również Kraków.

Kościoły

■ KRAKÓW-MOGIŁA, KOŚCIÓŁ ŚW. BARTŁOIMEJA

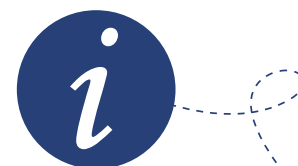
Kościół w Krakowie-Mogile pamięta rok 1466. Tym samym jest jednym z najstarszych zachowanych w Małopolsce. Przerwało nawet nazwisko budowniczego – był nim królewski cieśla Maciej Mączka (mówi o tym napis wyryty na południowym portalu kościoła). Wysmukła budowla jest bezwieżowa, a stojąca tuż obok

Kościół św. Bartłomieja w Krakowie-Mogile, fot. K. Syga

Nowohucka Mogiła znana jest z Opactwa Cystersów, którego historia sięga XIII w. To właśnie do niego przynależy kościół pw. św. Bartłomieja – jedyna budowla sakralna na terenie Polski, w której zachowano przykład średniowiecznego trójnawowego rozwiązania w drewnie. Równie ciekawym i rzadkim układem pochwalic się może kościół pw. św. Erazma w Barwałdzie Dolnym, w którym wieża jest po wschodniej stronie prezbiterium.

Ojcwó był w XIX w. znanym uzdrowskiem, które odwiedzali m.in. Cyprian Kamil Norwid i Fryderyk Chopin. Powstała wówczas drewniana zabudowa uzdrowskowo-letniskowa w postaci licznych hoteli i pensjonatów reprezentowała styl zwany szwajcarsko-ojcowskim, nawiązywał bowiem do architektury alpejskiej. Niestety do czasów współczesnych nie przetrwało wiele z tych budynków. Warto szczególnie zobaczyć te położone w Dolinie Prądnika: Willę pod Berłem i Willę pod Koroną.

drewniana dzwonnica z kopulastym hełmem (wchodzi się przez nią na teren kościelny) ma późniejszą, XVIII-wieczną metrykę. W XVIII stuleciu do kościoła dostawiono też kaplice boczne i piętrową zakrystię, zmieniając nieco prosty, właściwy średniowieczu korpus. Ciekawe jest wnętrze kościoła – trójnawowe, co jest rzadkością wśród znanych gotyckich drewnianych kościołów Małopolski. Wyposażenie i polichromia we wnętrzu są wprawdzie XVIII-wieczne, ale z czasów powstania kościoła zachowały się ostrołukowe arkady międzynawowe i rzeźbiony portal. W 2019 r. wyremontowano dach świątyni.

**Kościół św. Bartłomieja,
ul. Klasztorna 11, Kraków,**

☎ +48 12 6442331, +48 12 6446992,
🌐 drewniana.malopolska.pl,
🌐 mogila.cystersi.pl

■ PACZÓLTOWICE, KOŚCIÓŁ NAWIEDZENIA NMP

Urokliwy jodłowy kościół w Paczółtowicach zbudowano w 1510 r. Jego charakterystyczna masywna wieża pochodzi z 1528 r., a w XVIII w. została znacznie przekształcona, na co wskazuje cebulasty barokowy hełm. Wnętrze zdobią polichromie: w większości XIX-wieczne, jedynie na północnej ścianie prezbiterium i nawy zachowały się fragmenty XVII-wiecznych malowideł. Cenny ołtarz główny (z 1604 r.) zawiera gotycki obraz Matki Boskiej Paczółtowskiej, otoczony lokalnym kultem. Wśród zabytkowego wyposażenia znajdują się m.in. krucyfiks i chrzcielnica z brązu oraz lichтарь pod paschał. Ten ostatni, podobnie jak kilka epitafiów wmurowanych w kościelne ogrodzenie, wykonano z czarnego dębnickiego marmuru.

Kościół Nawiedzenia NMP,

Paczółtowiec 14, ☎ +48 12 2829091,
🌐 drewniana.malopolska.pl,
🌐 parafiapaczoltowice.pl

Kaplica Na Wodzie w Ojcowie, fot. K. Bańkowski

Kościół Nawiedzenia NMP w Paczółtowicach, fot. K. Bańkowski

■ OJCÓW, KAPLICA „NA WODZIE”

Kaplica św. Józefa Rzemieślnika (Robotnika), jak brzmi oficjalna nazwa kaplicy „Na Wodzie”, powstała w 1901 r. z przebudowanych łazienek zdrojowych (Ojcwó na przełomie XIX-XX w. był znaną miejscowością uzdrowskową i letniskową). Ponieważ car Mikołaj II wydał zarządzenie zabraniające stawiania obiektów sakralnych na ziemi ojcowskiej, zakaz sprytnie ominięto, posadawiając budynek „na

wodzie". Tak przynajmniej tradycja tłumaczy nietypowe usytuowanie kapliczki. Zgrabną konstrukcję na planie krzyża, oszaloną jasnymi deskami, utrzymującą nad potokiem pale osadzone w dnie. Dach kaplicy zdobi wysmukła ażurowa wieżyczka zwieńczona krzyżem. W skromnym jasnym wnętrzu ujmująco wyglądają zwłaszcza ołtarze, które kształtem nawiązują do szczytów wiejskich chat.

Kaplica „Na Wodzie”, Ojców,

Parafia Ojców-Grodzisko

+48 600450334

drewniana.malopolska.pl,

ojcowskiparknarodowy.pl

OSIEK, KOŚCIÓŁ ŚW. ANDRZEJA

Wysmukła, harmonijna bryła osieckiego kościoła cmentarnego, otoczona 500-letnimi dębami będącymi pomnikami przyrody, sprawia niezwykle wrażenie. Świątynia pochodzi z XVI w., prawdopodobnie zbudowano ją w latach 1538-49. Wieża jest późniejsza, XVII-wieczna, podobnie jak soboty (podcienie), które datuje się na XVIII w. Warto zajrzeć do środka świątyni – na stropach i ścianach zachowały się fragmenty malowideł z XVI, XVII i XVIII w., a pośród cennego wyposażenia wyróżnia się rokokowa ambona w kształcie toldzi Piotrowej. Od 1908 roku świątynia nie jest użytkowana. Pierwotnie miała ulec rozebraniu, jednak na szczęście plany te nie ziściły się. Kościół został poddany gruntownej renowacji w latach 1970-1975,

a wewnątrz i wyposażenie odnowiono w latach 90. XX wieku. W 2007 roku wymieniono pokrycie dachu oraz elewację.

Kościół św. Andrzeja, Osiek,

+48 33 8458217, +48 33 8458451,

parafia-osiek.pl,

drewniana.malopolska.pl

Skanseny

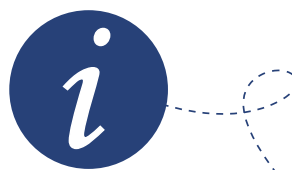
DOBCZYCE, SKANSEN

BUDOWNICTWA LUDOWEGO

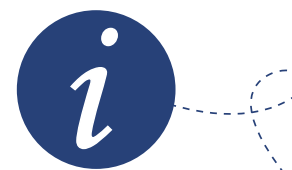
Dobczycki skansen, choć niewielki, jest niezmiernie ciekawy. W kilku zabytkowych XIX-wiecznych drewnianych budynkach urządzono interesujące wystawy, obrazujące lokalne zwyczaje i tradycje. W domu pogrzebowym wystawiono przedmioty związane z dawnymi obrzędami funeralnymi, w karczmie znalazła się ekspozycja poświęcona etnografii regionu (zwyczaje, stroje, sprzęty) i izba cechów przybliżająca tutejsze rzemiosła (m.in. kuśnierstwo, szewstwo, garncarstwo), w kurniku natomiast zgromadzono narzędzia rolnicze oraz gospodarskie. Wielkie zainteresowanie wzbudza wozownia, w której stoją nie tylko różne rodzaje wozów, ale też różnorakie sanie i narzędzia rolnicze. Ze skansenu, usytuowanego na zielonym wzgórzu zamkowym, można przejść do ruin dobczyckiego zamku, który udostępniono do zwiedzania w ramach jednego biletu. W ostatnim czasie dobczycki skansen przeszedł prace konserwatorskie,

Kościół św. Andrzeja w Osieku, fot. K. Bańkowski

Nieopodal drewnianej świątyni w Osieku na wzgórzu, wśród starodrzewu, znajduje się nieczynny – zamknięty w 1946 roku – cmentarz. Można tu zobaczyć groby z XVIII i XIX wieku. Miejsce, choć bardzo zaniedbane, jest niezwykle klimatyczne.

Krakowiaci Zachodni, wyróżniali się na tle innych grup etnicznych budownictwem i strojem. Kobiety przywdziewały gorset w kolorze czerni lub granatu, zdobiony haftem, cekinami lub koralikami oraz barwne spódnice. Uzupełnieniem stroju były chusty czepcowe, białe haftowane lub barwne wzorzyste. Strój męski składał się z granatowych lub prążkowanych spodni, białej, zapinanej na haftki sukmany, tzw. chrzanówki i czerwonej rogatywki z pawim piórem lub wysokiego czarnego kapelusza.

Skansen Budownictwa Ludowego w Dobzycach, fot. K. Bańkowski

renowacyjne i rekonstrukcyjne. Został znacząco unowocześniony, ekspozycje wzbogacono o narzędzia interaktywne. Zaaranżowano też nową etnograficzną wystawę stałą.

Skansen Budownictwa Ludowego,

Stare Miasto, Dobczyce,

+48 518 825830,

zamek.dobczyce.pl

WYGIĘLZÓW, MUZEUM

MAŁOPOLSKI ZACHODNIEJ

W WYGIĘLZOWIE

Zabudowania skansenu przybliżają tradycję i kulturę Krakowianów Zachodnich. Oprócz ciekawych, pięknie zrekonstruowanych przykładów budownictwa wiejskiego i małomiasteczkowego znalazły się tu także wspaniałe XVII-wieczny kościół z Ryczowa, w którym nadal odbywają się nabożeństwa oraz malowniczy XVIII-wieczny dwór z Drogińi. W sumie w skansenie wśród zieleni stoi 25 cennych

budynków i obiektów gospodarczo-rzemieślniczych (nie licząc małej architektury). Zagrody chłopskie z oryginalnym wyposażeniem są otoczone sadami i ogródkami kwiatowymi, a zespół małomiasteczkowy tworzy enklawę nawiązującą charakterem do niegdyśniejszych rynków. Na doskonałe regionalne jądło zaprasza karczma działająca w jednym z zabytkowych domów. Na terenie parku etnograficznego odbywa się wiele imprez popularyzujących lokalne tradycje. Wielką zaletą skansenu jest też jego położenie – u stóp wzgórza Lipowiec, na którym wznoszą się malownicze ruiny średniowiecznego zamku, które również można zwiedzać.

Muzeum Małopolski Zachodniej

w Wygięlzowie,

ul. Podzamcze 1, Wygięlźów,

+48 32 6134062,

mmz.info.pl

Muzeum Małopolski Zachodniej w Wygięlzowie, fot. K. Bańkowski

Zabudowa drewniana

■ LANCKORONA, RYNEK

Lanckorona, w której zachowała się XIX-wieczna małomiasteczkowa zabudowa, to miejsce niezapomniane. Parterowe, drewniane domy otaczają rozległy, pochyły Rynek, centrum miejscowości od czasów lokacji (XIV w.), oraz wychodzące z niego ulice. Większość budynków powstała po pożarze z 1869 r., który strawił prawie całe dawne miasteczko. Domy stoją szczytami do Rynku bądź ulic, a ich charakterystyczne strome dachy mają szeroko wysunięte okapy, które od frontu tworzą malownicze niby-podcienie. Okapy ostaniają też wąskie przejścia między budynkami, tzw. międzuchy. W jednym z domów przy Rynku, szczęśliwym trafem ocalałym z pożaru, mieści się Izba

Izba Muzealna w Lanckoronie, fot. K. Bańkowski

Regionalna prezentująca ekspozycje związane z codziennym życiem dawnych mieszkańców tych terenów oraz sklepik z regionalnym rękodziełem i pamiątkami z Lanckorony.

Izba Muzealna imienia

prof. A. Krajewskiego,

Rynek 23, Lanckorona,

☎ +48 796705328, 33 8763567,

🌐 gok.lanckorona.pl

*Lanckorona, Lanckorona
Rozłożona gdzie ostona
Od spiekoty i od deszczu
Od tupotu szybkich spraw*

*..... tak o Lanckoronie śpiewał
Marek Grechuta, zauroczony
pięknem i niezwykłym klimatem
Miasteczka Aniołów.*

Kościół św. Leonarda
w Lipnicy Murowanej, fot. K. Bańkowski

Najstarszy drewniany kościół w Małopolsce – Sanktuarium na Burku – został w połowie XIX w. przeniesiony kilkanaście metrów na wschód. Zagrożeniem dla zabytkowej świątyni był płynący obok potok Wątok, który go kilkakrotnie zalewał. Staraniem ówczesnego proboszcza dokonano przesunięcia i wyremontowano świątynię, a zabiegowi temu zawdzięczamy fakt, że możemy ją nadal podziwiać.

Tarnów i okolice

W okolicach Tarnowa zachowały się ponad 40 wartych obejrzenia zabytkowych obiektów, które znalazły się na Szlaku Architektury Drewnianej. Do najciekawszych i najbardziej znanych należy niewątpliwie kościół św. Leonarda w Lipnicy Murowanej, wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. Pomiędzy Rabą a Wiśłoką przetrwało również wiele innych urokliwych świątyń, tj. kościółki w miejscowościach: Chronów, Gosprzydowa, Iwkowa, Rajbrot, Skrzyszów, Sobolów, Tymowa i Zawada. Niektóre warto polecić szczególnie, bo od maja do końca września w określone dni (zob. informacje na drewniana.malopolska.pl) otwierane są dla zwiedzających. W samym Tarnowie, stolicy regionu, turyści mogą podziwiać dwa piękne obiekty sakralne. W regionie

zachowały się również zabytkowe dwory przekształcone w muzea (w Dołędze i Starym Wiśniczu) oraz kompleksy zabudowy drewnianej. Wśród tych ostatnich wyróżnia się tzw. Malowana Wieś, czyli Zalipie.

Kościoty

■ TARNÓW, KOŚCIÓŁ NMP WNIEBOWZIĘTEJ NA BURKU

Ta jedna z najstarszych drewnianych świątyń Małopolski została zbudowana w 1458 r. Masywna, kwadratowa wieża ma jednak dużo późniejszą metrykę, sięgającą początku XX w. Kształtna gotycka bryła skrywa wewnątrz zdobioną polichromią. Strop pokrywają malowidła wykonane w międzywojniu, na północnej ścianie prezbiterium zachowały się jednak fragmenty wcześniejszych, XVI- oraz XVII-wiecznych polichromii o motywach roślinnych. W ołtarzu głównym znajduje się XVI-wieczny, słynący wśród okolicznych mieszkańców łaskami wizerunek Matki Boskiej z Dzieciątkiem zwanej Szkaplerzną.

Kościół na Burku,

ul. Najświętszej Marii Panny 1,

Tarnów, ☎ +48 14 6213175,

🌐 drewniana.malopolska.pl,

mbsz.diecezja.tarnow.pl

Rynek w Lanckoronie, fot. K. Bańkowski

Kościół NMP Wniebowziętej na Burku w Tarnowie, fot. K. Bańkowski

Kościół Trójcy Przenajświętszej na Terlikówce w Tarnowie, fot. Archiwum UMWM

■ TARNÓW, KOŚCIÓŁ TRÓJCY PRZENAJŚWIĘTSZEJ NA TERLIKÓWCE

Dokładna data wzniesienia kościoła na Terlikówce nie jest znana, wiadomo jednak, że stało się to w 2. poł. XVI w. Niewiele brakowało, by w XIX w. kościół został zburzony, groził bowiem zawaleniem. Szczęśliwie udało się go uratować, o czym przypomina napis na belce tęczowej: *Król cum plebe pia labentes corrogit aedes („Król [ówczesny proboszcz katedry tarnowskiej] z pobożnym ludem dźwiga upadającą świątynię”)*. Dziś kryta gontem, szalowana świątynia prezentuje się barokowa wieża zwieńczona baniastym hełmem. Pięknie wygląda też skromne bielone wnętrze, z płaskim stropem zdobionym XX-wieczną niebieską polichromią.

Kościół na Terlikówce,

ul. Tuchowska 5, Tarnów,

☎ +48 14 6268885, 14 662 440 561,

🌐 drewniana.malopolska.pl,
terlikowka-tarnow.pl

■ LIPNICA MUROWANA, KOŚCIÓŁ ŚW. LEONARDA

Lipnicki kościół jest jednym z najstarszych zabytków Małopolski. Będąc jedną z najstarszych i najlepiej zachowanych drewnianych budowli sakralnych w województwie, został w 2003 r. wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. Świątynia powstała pod koniec XV w., choć tutejsza tradycja

łączy ją z rokiem 1141, kiedy to na miejscu chramu (pogańskiej świątyni) miał stanąć właśnie drewniany kościół. Dziś niewielka, zwarta bryła kościoła malowniczo wpisuje się w okolicę. Strzegą jej potężne drzewa, wokół których przetrwały cmentarne mogiły. Kościół dotwał do naszych czasów w stanie prawie niezmiennym. W XVII w. otoczono go jedynie sobotami (parterowymi podcieniami), a w XIX w. dodano portal zachodni. Niezwykłe wrażenie robi wnętrze pokryte od podłogi po sufit polichromią ornamentalną i figuralną z różnych okresów. Najstarsza dekoracja – stropów w prezbiterium (koniec XV w.) i w nawie (XVI w.) – została wykonana za pomocą specjalnych szablonów, zwanych patronami. Malowidła na ścianach prezbiterium pochodzą z XVII w., a w nawie z XVIII. Do początku lat 90. XX wieku wnętrze zdobiły trzy niezwykle cenne gotyckie ołtarze (z XV i XVI w.), które jednak zostały skradzione. Kiedy udało się je odzyskać, umieszczono je w Muzeum Diecezjalnym w Tarnowie, w kościele natomiast znalazły się ich kopie. Ciekawostką jest XVII-wieczny instrument – pozytyw szkatulny (skrzynkowy instrument organowy) – na którym latem grywane są koncerty.

Kościół św. Leonarda, Lipnica

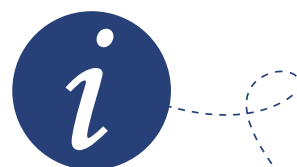
Murowana 39, ☎ +48 14 6852601,

🌐 drewniana.malopolska.pl,

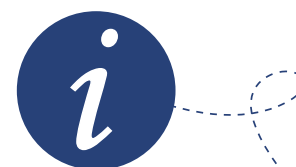
🌐 parlipnicam.tarnow.opoka.org.pl

Kościół św. Stanisława w Skrzyszowie, fot. K. Syga

Słynąca z wielkanocnych palm Lipnica Murowana wydała na świat jednego Świętego, ale związane są z nią także siostry Ledóchowskie – św. Urszula i bł. Maria Teresa. To tutaj w I poł. XV w. na świat przyszedł św. Szymon – patron prastarego miasta Krakowa i społeczności akademickiej. Niemal 450 lat później do Lipnicy Murowanej, wraz z rodzicami, którzy nabyli tutejszy majątek, przybyła także św. Urszula Ledóchowska oraz jej siostra – bł. Maria Teresa.

W Iwkowej warto zajrzeć do funkcjonującego w budynku dawnej plebanii muzeum parafialnego, którego pomysłodawcą był ks. Jan Piechota – historyk, etnograf i literat. Najcenniejszym eksponatem jest figurka św. Doroty datowana na koniec XVI w. Poza tym można tu zobaczyć archiwalne zdjęcia, wyroby rzemieślnicze, sprzęty domowe, dawne kapliczki i kilka starszych rzeźb. Muzeum działa jako filia Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie.

Palmy w Lipnicy Murowanej, fot. K. Bańkowski

Lipnica Murowana, wnętrze kościoła św. Leonarda, fot. M. Rauer

■ LIPNICKIE PALMY

Co roku w Niedzielę Palmową na lipnickim rynku odbywa się konkurs na najwyższą i najpiękniejszą palmę. Tyczki z jodłowego drewna owinięte pędami wikliny tutejsze kobiety przystrajają kolorowymi wstążkami, kwiatami z bibuły i baziami. Poświęcone palmy, które niekiedy osiągają powyżej 30 m długości, mają chronić od chorób i zapewniać urodzaj. Miśsterne dzieła po zakończeniu konkursu ustawiane są na rynku i zdbią go przez kilka kolejnych tygodni.

■ SKRZYSZÓW, KOŚCIÓŁ ŚW. STANISŁAWA BISKUPA

Kościół św. Stanisława Biskupa w Skrzyszowie jest największą drewnianą świątynią w Małopolsce. Wzniesiony został w 1517 r., a w XVIII w. powiększono nawę i dostawiono izbicę balkonikiem – hurdycją. Pod koniec XVIII w. do nawy dobudowano dwie duże kaplice „żeńską” i „męską”, tworzące transept. Ściany

i stropy świątyni pokrywa secesyjna polichromia z 1907 r. oraz pozostałości starszych polichromii: późnogotyckiej z ok. 1517 i rokokoowej z 1777 r. Do najstarszych i najciekawszych elementów wyposażenia należą późnogotyckie stalle w prezbiterium (przetom XV i XVI w.), na których można rozpoznać herb rodu Tarnowskich – Leliwę.

Kościół św. Stanisława, Skrzyszów 1,

☎ +48 14 6745044,

🌐 drewniana.malopolska.pl,

🌐 parafia.skrzyszow.pl

■ IWKOWA, KOŚCIÓŁ NAWIEDZENIA NMP

Pełny prostoty cmentarny kościół w Iwkowej jest jednym z najstarszych drewnianych obiektów w Małopolsce. Zbudowany pod koniec XV w. (dokładna data nie jest znana), otoczony nagrobkami i ocieniony drzewami wygląda niezwykle urokliwie. Niewielka budowla kryje ładne wnętrze: ściany zdobi późnorenansowa polichromia figuralna (z 1619 r.), w oknie prezbiterium znajduje się gotycki witraż (kopia, XV-wieczny oryginał przeniesiono do Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie), a w nawie zachowały się dwa wyjątkowe urody XV-wieczne portale zwieńczone wyciętymi w trójliście łukami. Na belce tęczowej można zobaczyć rzeźby grupy Ukrzyżowania z XIV i XV w.

Kościół Nawiedzenia NMP,

Iwkowa 12,

☎ +48 14 6844327, 604 570 880,

🌐 drewniana.malopolska.pl,

🌐 parafiaiwkowa.pl

Zabudowa drewniana

■ DOŁĘGA, DWÓR

Dołęgowski dwór pozwala w niezwykle sugestywny sposób przedstawić świat XIX-wiecznego ziemiaństwa. Na zewnątrz białe ściany pięknie kontrastują z brązem gontu, wewnątrz zaś meble i wyposażenie przypominają o niedgdyjszych mieszkańcach rezydencji i czasach im współczesnych (są tu m.in. pamiątki związane z powstaniem styczniowym). Modrzewiowy dwór stanął w 1845 r. Na przełomie XIX-XX w. gościli w nim m.in. Stanisław Wyspiański i Adam Asnyk. Kilka obrazów tego pierwszego wystawiono we wnętrzu. W ostatnim czasie dwór przeszedł generalny remont. W odnowionej Dołędze turyści mogą oglądać też chatę przeniesioną kiedyś ze Skrzyszowa oraz odrestaurowany spichlerz.

Dwór w Dołędze, Dołęga 10,
Zaborów,
☎ +48 14 6715414, 791 245 357,
🌐 muzeum.tarnow.pl

■ STARY WIŚNICZ, KORYZNÓWKA

Niewielki dwór, zwany Koryznówką, został wzniesiony w połowie XIX w. powyżej zamku w Nowym Wiśniczu. Mieści się w nim muzeum biograficzne Jana Matejki. Leonard Serafiński, do którego należał dom, był bliskim przyjacielem i szwagrem malarza. W Wiśniczu powstały liczne rysunki Matejki, które prezentuje muzeum, zaś dwór wraz z wyposażeniem przetrwał do naszych czasów w prawie niezmiennym stanie.

Muzeum Pamiątek po Janie Matejce,
Stary Wiśnicz 278,
☎ +48 14 6128347,
🌐 muzeum.tarnow.pl

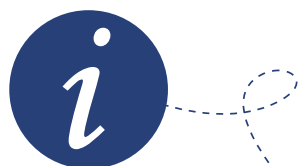
■ ZALIPIE, MALOWANE ZAGRODY

Malowana Wieś, jak zwie się Zalipie, słynie z niecodziennych zdobień

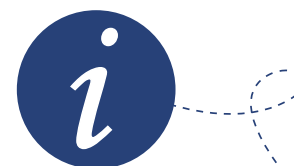

Koryznówka, Stary Wiśnicz, fot. K. Syga

Dwór w Dołędze, fot. K. Bańkowski

Jan Matejko jest pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie na przecięciu głównej i bocznej alei cmentarza. Zgodnie z życzeniem chciał zostać pochowany na rozstaju dróg, wbrew tradycji. Miał złożyć taką deklarację na znak protestu przeciw wyburzeniu średniowiecznego klasztoru duchaków, na którego miejscu zbudowano Teatr im. J. Słowackiego pod koniec XIX w. Ulubioną letnią siedzibą Matejki był również dworek w Krzesławicach, obecnie muzeum pamiątek po artyście.

Słynący z drugiego co do wielkości rynku w Polsce – Zakliczyn – znany jest przede wszystkim z fasoli „Piękny Jaś” – zarejestrowanego produktu regionalnego Małopolski, wpisanego także na Listę Produktów Tradycyjnych prowadzoną przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Co roku w pierwszej dekadzie września odbywa się tutaj Święto Fasoli.

drewnianych domów. Ściany budynków mieszkalnych oraz pomieszczeń gospodarczych, studni, płotów, a nawet psich bud tutejsze gospodynie-artystki pokrywają bajecznie kolorowymi kwiecistymi ornamentami. Zwyczaj dekorowania zagród kultuwyje się w Zalipiu od końca XIX w. We wsi znajduje się kilkanaście malowanych chat. Spacer zapewnia moc atrakcji, każda z zagród ma bowiem własny styl. Najstojniejszą tutejszą artystką była Felicja Curyłowa, której zagroda pozostaje niezwykłym, wspaniałym przykładem zalipiańskiego zdobnictwa. Dziś jej domostwo ma charakter muzealny i można je zwiedzać. W ostatnim czasie wszystkie budynki zagrody zostały odrestaurowane. Zagroda zyskała także nowy obiekt - zabytkową chatę Stefani Łączyńskiej. Co roku w pierwszy weekend po Bożym Ciele odbywa się w Zalipiu konkurs Malowana Chata, podczas którego wybiera się m.in. najpiękniejszą zagrodę.

Zagroda Felicji Curyłowej,
Zalipie 135, ☎ +48 14 6965001,
🌐 muzeum.tarnow.pl

■ ZAKLICZYN, DREWNIANA ZABUDOWA

Najmniejsze miasto Małopolski pochwalić się może drugim co do wielkości, po krakowskim, rynkiem. Zachowały się przy nim zabytkowe drewniane domy z końca XVIII i pocz. XIX w., budowane w oryginalny sposób. Konstrukcja dachu oparta była na dziewięciu słupach z zastrzałami, natomiast ściany zrębowe stawiane w obrębie słupów miały całkowicie swobodny układ i mogły być dowolnie zmieniane, bez naruszania konstrukcji dachu. Wyjątkowy charakter zabudowie miasteczka nadawały wypuszczone od strony ulicy dachy wsparte na trzech zewnętrznych słupach, tworzące oryginalne podcienia.

Kościół Nawiedzenia NMP w Iwkowej, fot. K. Bańkowski

Zalipie, fot. K. Bańkowski

Zakliczyn, fot. K. Bańkowski

Okolice Nowego Sącza i Gorlic

Okolice Nowego Sącza i Gorlic to niezwykle malowniczy region, który zachwyca zabytkami kultury materialnej. Na Szlaku Architektury Drewnianej znalazło się tu ponad 100 obiektów. Z licznych wiekowych świątyń dwa kościoły: w Binarowej oraz w Sękowej oraz cztery cerkwie: w Brunarach Wyżnych, w Kwiatoniu, w Owczarach i w Powroźniku mają rangę światową i umieszczone zostały na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. Specyfiką krainy są łemkowskie cerkwie (dziś często użytkowane przez katolików). Ich charakterystyczne sylwetki, estetycznie wpisane w krajobraz, robią ogromne wrażenie. Oprócz tych umieszczonych na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO warto odwiedzić cerkwie w miejscowościach: Bartne, Bielanka, Binczarowa, Czarna, Łosie, Nowica, Skwirtne,

Szczawnik, Uście Gorlickie, Wojkowa, Wysowa-Zdrój i Muszyna-Złockie. Niektóre z tych zwykłe zamkniętych obiektów od maja do końca września są otwierane dla zwiedzających (zob. informacje na drewniana.malopolska.pl). Inną atrakcją regionu są skanseny. Prym wiedzie tu wspaniały Sądecki Park Etnograficzny, ale interesujące są też placówki w Stróżach i w Symbarku. Niepowtarzalną atmosferą odznacza się Krynica-Zdrój, w której zachowały się piękne XIX-wieczne wille uzdrowskowe.

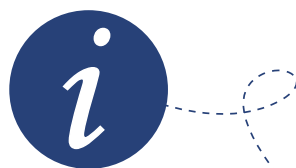
Kościoty

■ BINAROWA, KOŚCIÓŁ ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA

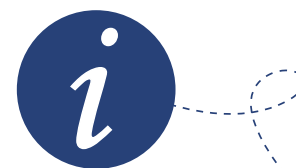
Binarowski kościół, o dachach i ścianach obitych gontem, wzniesiono około 1500 r. Jego masywna, mocno zwężająca się ku górze wieża jest o wiek późniejsza,

Binarowa, kościół św. Michała Archanioła, fot. K. Bańkowski

Binarowska świątynia jest nie tylko, jednym z najstarszych drewnianych kościołów w Małopolsce. To także miejsce szczególnego kultu maryjnego. W jej lewym ołtarzu bocznym znajduje się taskami stynący XVII-wieczny obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem, replika cudownego obrazu Matki Bożej Piaskowej z krakowskiego kościoła karmelitów.

Kościół w Sękowej wyróżnia nieproporcjonalnie duża powierzchnia dachu w stosunku do kubatury, co czyni go jedną z najpiękniejszych świątyń w Małopolsce. Nie bez przyczyny był inspiracją dla malarzy, którzy uwiecznili go na swoich obrazach, m.in. Wyspiański i Tetmajer (Włodzimierz, brat Kazimierza). Jego unikatowość związana jest z jeszcze jednym wątkiem - na wewnętrznych belkach więzby dachowej zachowały się czynione kredą znaki dawnych mistrzów ciesielskich z XVI w.

Sękowa, kościół św. św. Filipa i Jakuba Apostołów, fot. K. Bańkowski

Brunary Wyżne, cerkiew św. Michała Archanioła, fot. K. Bańkowski

podobnie jak soboty. Niezatarte wrażenie pozostawia wnętrze kościoła, szczelnie pokryte malowidłami. Polichromia stropu pochodzi z początku XVI, a ścian z XVII w. Najcenniejszymi elementami wyposażenia są gotyckie rzeźby i płaskorzeźby w ołtarzach oraz kamienna chrzcielnica. Pięknie prezentują się nawet okucia drzwiowe pamiętające czasy powstania świątyni. W 2003 r., doceniając wyjątkowość obiektu, wpisano go na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO.

Kościół św. Michała Archanioła,

Binarowa 409, ☎ +48 13 4476396,

☎ +48 692 385 244 – przewodnik

🌐 drewniana.malopolska.pl,

🌐 parafiabinarowa.pl

■ SĘKOWA, KOŚCIÓŁ ŚW. ŚW. APOSTOŁÓW FILIPA I JAKUBA

Trudno nie zachwycić się sękowskim kościołem. Pokryty gontem niezwykle wysoki dach i szerokie soboty wraz z kwadratową wieżą o kopulastym hełmie tworzą nadzwyczaj malowniczy obrazek. To jeden z najpiękniejszych kościołów Małopolski, którego podstawowa bryła powstała około 1520 r. I choć podczas I wojny światowej obiekt został mocno zniszczony, udało się go uratować, a w 2003 r. został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. Odnaczające się prostotą wewnątrz emanuje spokojem, bogato zdobiony jest tylko późnorenansowy ołtarz główny.

Na południowej ścianie prezbiterium zachowały się fragmenty XIX-wiecznej polichromii.

Kościół św.św. Apostołów Filipa

i Jakuba, Sękowa, ☎ +48 609546389,

☎ +48 507400954 – przewodnik

🌐 drewniana.malopolska.pl,

🌐 sekowa.rzeszow.opoka.org.pl

Cerkwie łemkowskie

■ BRUNARY WYŻNE, CERKIEW PARAFIALNA GRECKOKATOLICKA ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA

Cerkiew w Brunarach, obecnie używana jako kościół parafialny rzymskokatolicki NMP Wniebowziętej, powstała w 1797 r. i mimo przekształceń zachowała najważniejsze cechy cerkwi zachodnio-łemkowskich. Świątynia, posadowiona na niewielkim wzgórzu nad rzeką Białą, otoczona jest niskim, kamiennym murkiem z bramkami. W prezbiterium znajduje się ołtarz główny z baldachimem, w nawie natomiast ołtarze boczne z 2. poł. XVIII w. Cerkiew zdobi wiele cennych ikon z XVIII i XIX w. Od 2013 r. świątynia wpisana jest na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO.

Cerkiew greckokatolicka św.

Michała Archanioła,

Brunary Wyżne 45, Uście Gorlickie,

☎ +48 18 3516776,

☎ +48 536 723 418 – przewodnik

🌐 drewniana.malopolska.pl,

🌐 parafia.brunary.pl

■ BARTNE, CERKWIE ŚW. ŚW.

KOSMY I DAMIANA

Warto zawitać do Bartnego, bo to wciąż wieś zamieszkała głównie przez łemków. Stoją w niej dwie cerkwie, obie pod tym samym wezwaniem. W wybudowanej w 1842 r. greckokatolickiej, o dachach i ścianach krytych gontem, urządzono muzeum łemkowskiej sztuki cerkiewnej i ludowej. Cerkiew, doskonale wkomponowana w krajobraz, prezentuje się naprawdę okazale.

W jej środku króluje XVIII-wieczny ikonostas. Nowsza, czynna cerkiew prawosławna z lat 1928-29, ma odmienny styl. Jest bezwieżowa, ze ścianami szalowanymi deskami i dachem pokrytym blachą. W wyposażeniu znajduje się 200-letni ikonostas, przeniesiony z rozebranej cerkwi z terenu woj. lubelskiego.

Cerkiew greckokatolicka,

Bartne, ☎ +48 18 3518454,

Cerkiew prawosławna, Bartne,

☎ +48 18 3518454,

🌐 drewniana.malopolska.pl

■ HAŃCZOWA, DAWNA CERKIEW GRECKOKATOLICKA OPIEKI BOGURODZICY

Wspaniała hańczowska cerkiew o klasycznych kształtach, ze ścianami osłanianymi gontem, powstała w 1. poł. XIX w. W 1956 r. udało się ją uratować przed rozbiorcą, a potem wyremontować. Odrestaurowano też wnętrze – wspaniały ikonostas z końca XIX w. i ornamentально-figuralną

polichromię. Teren cerkwi okala drewniane ogrodzenie, w które wkomponowano charakterystyczne, ciekawe bramki (z 1811 i 1871 r.). Wieżę zdobią namalowane tarcze zegarów. Prawosławna obecnie cerkiew służy hańczowskiej parafii.

Cerkiew Opieki Bogurodzicy,

Hańczowa 56, Wysowa,

☎ +48 18 3532124,

🌐 drewniana.malopolska.pl

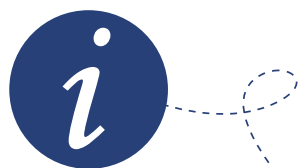
■ KWIATOŃ, DAWNA CERKIEW GRECKOKATOLICKA ŚW. PARASKEWY

Ta jedna z najpiękniejszych cerkwi w Polsce (obecnie kościół rzymskokatolicki) stanowi zarazem kwintesencję stylu łemkowskiego (zob. s. 3). Wzniesiona, jak się uważa, w 2. poł. XVII w., ma nieco późniejszą, XVIII-wieczną wieżę. Bryła jest wyraźnie trójdzielna i stopniowo piętrzy się ku górze: od najniższego prezbiterium, przez wyższą nawę po dominującą wysmukłą wieżę. Każdą z części nakrywa dach z charakterystyczną banią. Dachy i ściany przykryte są gontem. Zachowało się bogate wyposażenie z XIX i XX w. Uroku dodaje wnętrzu polichromia oraz malowidła na ścianach imitujące marmurów kolumny i gzymsy. Cerkiew w 2013 r. została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. Cerkiew służy obecnie jako kościół pomocniczy parafii rzymskokatolickiej Uście Gorlickie.

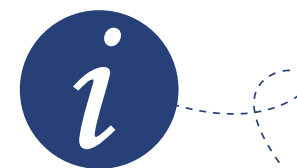
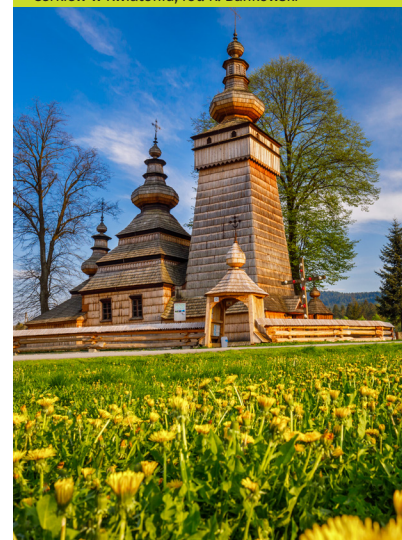
Cerkiew w Hańczowej, fot. K. Bańkowski

Bartne, cerkiew greckokatolicka, fot. K. Syga

W Hańczowej warto zobaczyć przydrożną kapliczkę z rzeźbą Dobrego Pasterza, upamiętniającą wizytę Karola Wojtyły w sierpniu 1953 r., kiedy to wędrował szlakiem z Ustrzyk do Wysowej-Zdroju. Gdy żołnierze Wojsk Ochrony Pogranicza dostali rozkaz natychmiastowego aresztowania kapłana, ten sprytnie ich przechytrył. Wiadomo także, że był w Hańczowej i odprawił tam mszę świętą w cerkwi, która wówczas służyła parafii rzymskokatolickiej.

Cerkiew w Kwiatoniu, fot. K. Bańkowski

Ostatni gruntowny remont cerkwi, w Owczarach miał miejsce w latach 80. XX w. Podjęte wówczas działania konserwatorskie zostały docenione na arenie międzynarodowej. Owczańskiej świątyni przyznano nagrody w zakresie dziedzictwa kulturowego – Europa Nostra.

Cerkiew Opieki Bogurodzicy w Owczarach, fot. K. Bańkowski

Cerkiew św. Paraskewy, Kwiaty,

☎ +48 18 3530720,

☎ +48 660105342 – przewodnik

🌐 drewniana.malopolska.pl,

🌐 parafjauscie.pl

■ OWCZARY, CERKIEW

PARAFIALNA GRECKOKATOLICKA OPIEKI BOGURODZICY

Owczańska cerkiew (obecnie użytkowana przez parafie rzymskokatolicką i greckokatolicką) jest jedną z najstarszych łemkowskich świątyń i jedną z czterech w województwie wpisanych na Listę Światowego

Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. Postawiono ją w 1653 r., o czym informuje data wyryta na zachodnim portalu nawy. Bryła budowli odznacza się niezwykłym pięknem. Już z daleka widać jej malownicze namiotowe, łamane dachy, zwierczone baniastymi hełmami z pozornymi latarniami. Świątynia ma również cenne wyposażenie, wyróżnia się zwłaszcza ikonostas z XVIII w. Teren cerkiewny otacza kamienne ogrodzenie z murowaną dzwonicą bramną.

Cerkiew Opieki Bogurodzicy,

Owcza, do parafii w Sękowej:

☎ +48 609 546 389,

☎ +48 18 3518973 – przewodnik

🌐 drewniana.malopolska.pl

■ POWROŃNIK, CERKIEW GRECKOKATOLICKA ŚW. JAKUBA MŁODSZEGO

Wyróżniająca się urodą dawna cerkiew greckokatolicka w Powroźniku (obecnie kościół rzymskokatolicki) to najstarsza cerkiew łemkowska w polskich Karpatach, wzniesiona około 1600 r. Wielokrotnie remontowana, na obecnym miejscu znalazła się w 1814 r., przeniesiona po powodzi. Trzy baniaste hełmy wieńczą namiotowe dachy ponad trójdzielnym wnętrzem. Bogate wyposażenie obejmuje m.in. niekompletny ikonostas z lat 1743-44, barokowy ołtarz boczny z XVIII w. i wiele cennych ikon, m.in. Sąd Ostateczny z 1623 r. W zakrystii zachowała się cenna polichromia

figuralna z 1607r. W 2019 r. wymieniono cały gont pokrywający świątynię. Świątynia jest jedną z czterech drewnianych cerkwi w Małopolsce wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO.

Kościół św. Jakuba Młodszego,
Powroźnik,
☎ +48 508866402,
🌐 drewniana.malopolska.pl,
🌐 parafiapowroznik.pl

Skanseny

■ SZYMBARK, SKANSEN WSI POGÓRZAŃSKIEJ

W szymbarskim skansenie, mimo że niewielkim, jest co podziwiać. Placówka prezentuje mało znaną kulturę ludową Pogórzan Gorlickich, a walory zabytkowych obiektów podkreśla idylliczny pejzaż. Wśród zgromadzonych budowli są chatupy, obory, stodoła, kuźnia, wiatraki do mielenia zboża, olejarnia, chatupa tkacza i piec do wypalania naczyń. Większość obiektów pochodzi z XIX i XX w. i ma oryginalne wyposażenie. Przy odrobinie szczęścia można tu trafić na pokaz pracy rzemieślników kultury ludowej. Obok skansenu znajdują się murowany XVI-wieczny dwór obronny Gładyszów i dworek mieszczański przeniesiony z Gorlic.

W samym Szymbarku zobaczymy jeszcze dwa zabytki Szlaku Architektury Drewnianej, w tym niewielki **kościół św. Wojciecha** z 1782 r. Jego

ściany i dachy (nawa i prezbiterium mają odrębne zadaszenie) są kryte gontem, zakrystia jest jednak murowana. Świątynia nie ma wieży, zwraca uwagę natomiast ozdobny szczyt fasady. Wyposażenie pochodzi z XVIII i XIX w.

Skansen Wsi Pogórzeńskiej im. prof. Romana Reinfussa, Szymbark,
☎ +48 18 3511018,
🌐 muzeum.gorlice.pl,
Kościół św. Wojciecha
Biskupa, Szymbark 315,
☎ +48 18 3513013,
🌐 drewniana.malopolska.pl

■ STRÓŻE, MUZEUM PSZCZELARSTWA

Ten niewielki skansen to ogromne źródło wiedzy o pszczelarstwie. Oprócz interesującego, przebogatego zbioru uli (ponad 100) – kłodowych, figuralnych, ramkowych, słomianych (są nawet ule z Afryki) – można tu zobaczyć akcesoria i narzędzia pszczelarskie, a oprowadzający po muzeum przewodnik zajmująco opowie o dziejach hodowli pszczół i zastosowaniach poszczególnych przedmiotów. Dla dzieci przygotowano plac zabaw „Pszczela wioska” i niewielki zwierzynek do obejrzenia (żyją w nim m.in.: barany, kozy, osły, konie huculskie, kucyki i różne gatunki ptaków). Jest też karczma Bartna Chata i sklepik z pszczelimi wyrobami. Przenocować można w domkach U Babci Marysi z ciekawym, starodawnym wystrojem.

Cerkiew św. Jakuba Młodszego Apostoła w Powroźniku, fot. K. Bańkowski

Biesiada u Bartnika w Muzeum Pszczelarstwa w Stróżach, to plenerowa impreza organizowana co roku w pierwszą niedzielę lipca. Pokazy miodobrania, degustacje, potrawy regionalne, muzyka ludowa, a do tego prelekcje i dyskusje o pszczelarstwie. Z roku na rok Biesiada cieszy się coraz większym zainteresowaniem.

Ślub w skansenie? A może wieczór autorski lub kameralny koncert? Kościół świętych Piotra i Pawła znajdujący się na terenie Sąddeckiego Parku Etnograficznego można wynająć. To unikalna oferta dostępna dla każdego.

Skansen Wsi Pogórzeńskiej w Szymbarku, fot. K. Bańkowski

Muzeum Pszczelarstwa, Stróże 235,
☎ +48 18 4140579,
🌐 bartnik.pl

■ NOWY SĄCZ, SĄDECKI PARK ETNOGRAFICZNY

Sąddecki skansen jest jednym z najpiękniejszych w Polsce. W dużej mierze to zasługa jego tematycznej różnorodności. Skansen prezentuje budownictwo i kulturę wszystkich grup etnicznych zamieszkujących niegdyś teren Sądecczyzny (Lachów Sądeckich, Pogórzan, Górali Sądeckich, Łemków). Są tu zarówno budowle sakralne (piękna łemkowska cerkiew z XVII w. czy młodszy o wiek kościół katolicki z Łososiny Dolnej), jak i przykłady różnorodnej zabudowy wiejskiej (m.in. XVII-wieczny dwór szlachecki, chaty, budynki gospodarcze). Nie brakuje też obiektów przypominających o innych grupach wielokulturowej Sądecczyzny: Cyganach Karpackich i Niemcach. Odtworzona

osada niemiecka jest jedną z wielkich atrakcji skansenu. W ostatnim czasie skansen przeszedł zakrojony na szeroką skalę rewitalizację. Najnowszą częścią skansenu jest sektor przemysłu ludowego, prezentujący cztery obiekty napędzane siłą wody: dwa tartaki, folusz oraz młyn wraz z domem młynarza. Obok skansenu znajduje się Miasteczko Galicyjskie z typową zabudową galicyjską oraz ogród sensoryczno-edukacyjny.

Sąddecki Park Etnograficzny

- oddział Muzeum Okręgowego

w Nowym Sączu, wejście od

ul. B. Wieniawy-Długoszewskiego

83 B oraz od ul. Lwowskiej 226,

Nowy Sącz,

☎ +48 18 4414412 wew. 106

☎ +48 18 4443570,

☎ +48 18 4410210

🌐 muzeum.sacz.pl

Muzeum Pszczelarstwa, Stróże, fot. K. Syga

Zabudowa drewniana

■ KRYNICA-ZDRÓJ, DREWNIANA ZABUDOWA

Krynica, zwana perłą polskich uzdrowisk, położona jest we wschodniej części Beskidu Sądeckiego, w dolinie potoku Krynica. Na jej niepowtarzalny klimat wpływa, oprócz położenia, niezwykle urokliwa drewniana zabudowa. Miejscowy skarb natury to 23 ujęcia wód mineralnych. Wody te, z najpopularniejszą z nich „Krynica”, dostępne są w stylowych pijalniach. Rozwój uzdrowiska nastąpił po 1856 r. i związany był z działalnością Józefa Dietla – profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, zwanego ojcem polskiej balneologii. Wówczas powstały takie obiekty jak: Stare Łazienki Mineralne, Stare Łazienki Borowinowe, Dom Zdrojowy i przepiękna, nieistniejąca już, drewniana Pijalnia Główna, zastąpiona później przez nowszą konstrukcję. Najpiękniejsze **drewniane domy** Krynicy, z bogatą snycerką, wzniesiono w 2. poł. XIX w. w związku z napływem ogromnej rzeszy kuracjuszy. Okazałe wille, nawiązujące do architektury uzdrowisk alpejskich, miały zazwyczaj obszerne frontowe ganki wsparte na słupach i jeden lub dwa poziomy balkonów. Elewacje urozmaicano różnorodnymi wykuszami, wieżyczkami i werandami. Sporo ciekawych domów zachowało się przy Bulwarach Dietla, m.in.: Willa Białej Róży (po 1855 r.), Biały Orzeł (ok. 1857 r.), Kosynier (1880 r.), Romanówka (ok. poł. XIX w.), Węgierska Korona (ok. 1880 r.), Wiśła (2. poł. XIX w.), Witoldówka (1888 r.). W pięknej willi

Romanówka mieści się **Muzeum Nikifora**, w którym można podziwiać obrazy genialnego malarza prymitywisty – Epifanio Drowniaka (1895–1968), znanego jako Nikifor Krynicki. W parku Stotwińskim można również zobaczyć najstarszy obiekt zdrojowy kurortu – drewnianą pijalnię Stotwinki.

Muzeum Nikifora, Bulwary Dietla 19, Krynica-Zdrój, ☎ +48 18 471 53 03, muzeum.sacz.pl

Krynica to miasto niezwykle – oprócz wspaniałego mikroklimatu, wód mineralnych i pięknej zabudowy drewnianej, nawiązującej do tzw. stylu szwajcarskiego, turystów przyciągają wydarzenia kulturalne, m.in. odbywający się co roku w sierpniu Festiwal Jana Kiepury, na który zjeżdżają goście z całego świata. Miejscowość jest też idealną bazą latem dla miłośników wędrówek, np. szlakami Pasma Jaworzyny Krynickiej, a zimą dla narciarzy. Znajduje się tu kolej gondolowa na Jaworzynę Krynicką oraz liczne trasy zjazdowe.

W okolicy warto odwiedzić:

- Górę Parkową, na którą wyjeżdża kolej linowo-terenowa – punkt widokowy i urokliwe miejsce spacerów;
- Drewniane cerkwie w Tyliczu i Muszynie, znajdujące się na Szlaku Architektury Drewnianej;
- Muszynę, miejscowość uzdrowiskową z uroczą małomiasteczkową zabudową, znajdującą się na Szlaku Architektury Drewnianej oraz fragmentami murów średniowiecznej baszty, stanowiącymi doskonały punkt widokowy.

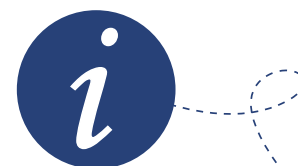

Willa Romanówka w Krynicy-Zdroju, fot. K. Bańkowski

„Witoldówka” to jeden z najbardziej charakterystycznych budynków na słynnym krynickim deptaku. Pensjonat zbudowany pod koniec XIX w., dwa razy niszczyły tragiczne pożary, dziś ponownie cieszy oczy. Choć wydaje się być oryginalnym budynkiem drewnianym, ze względów bezpieczeństwa jest dziś murowany w całości pokryty drewnianym szalunkiem. Do złudzenia przypomina pierwotny i zaprasza w swe progi turystów i kuracjuszy.

Willa Witoldówka w Krynicy-Zdroju, fot. K. Rogoziński

Drewniany kościółek w Bukowinie Tatrzańskiej to dzieło jednego człowieka. Jędrzej Kramarz, miejscowy cieśla, architekt, kowal, murarz, snyczer i budowniczy, dokonał tego, co wydawało się niemożliwe. Uzyskał zgodę na budowę kościoła, sam go zaprojektował, zbierał astronomiczną kwotę na budowę i sam zbudował, dziś murowany w całości pokryty ludowe wersje świętych figur. Od 1887 r. świątynia służyła tutejszej parafii. Dziś w kościele nie odbywają się nabożeństwa, ale można go zwiedzać.

Orawa, Podhale, Spisz i Pieniny

Malarskie obrazy Orawy, Podhala, Spiszu i Pienin kryją wiele architektonicznych perełek, a Szlak Architektury Drewnianej pozwala zobaczyć prawie 50 najciekawszych z nich. Szczególnie interesujące wygląda na tym terenie dziedzictwo kultury duchowej, bo też sylwetki krytych gontem kościołów w wyjątkowo piękny sposób harmonizują z górszym krajobrazem. Najbardziej znanym drewnianym kościołem regionu jest ten w Dębnie, który znalazł się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO, choć inne świątynie niewiele ustępują mu pod względem sztuki wykonania. Dotyczy to na przykład kościółków w miejscowościach: Bukowina Tatrzańska, Grywałd, Jurgów, Lachowice, Łopuszna, Nowy Targ. Wnętrza niektórych obiektów są otwarte dla zwiedzających od maja do końca września

(zob. informacje na drewniana.malopolska.pl). Górskie tereny to także ciekawa, zróżnicowana lokalnie zabudowa wiejska. Piękne przykłady podhalańskich chat można zobaczyć we wsi Chochołów, a charakterystyczne budynki orawskie w skansenie w Zubrzyca Górnej. Z miast niewątpliwym urokiem ma Szczawnica, której znakiem rozpoznawczym są wille uzdrowiskowe w stylu szwajcarsko-tyrolskim. W Zakopanem można natomiast podziwiać domy w stylu stworzonym przez Stanisława Witkiewicza.

Kościoty

■ DĘBNO, KOŚCIÓŁ PARAFIALNY ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA

Perła Podhala – otoczony kręgiem starych drzew kościół w Dębnie pamięta XV w. Nieznana jest niestety dokładna data jego powstania, przypuszcza się jedynie, że był to

Chochołów, fot. K. Bańkowski

rok 1490. Wieżę, zwieńczoną ostrołukowym hełmem, dostawiono w 1601 r. Stylowa, harmonijna bryła kościoła skrywa wspaniałe, unikatowe polichromie z przełomu XV-XVI w. Kolorowe dekoracyjne malowidła o różnorodnych motywach pokrywają wszystkie stropy i ściany (z wyjątkiem pobielonych partii ścian nawy), a nawet parapet chóru, ambonę i ławy. Polichromię wykonano używając szablonów, a szerokość pasa odpowiada bierwionom ścian i deskom stropów. Kościół ma bardzo cenne wyposażenie. Na szczególną uwagę zasługuje gotycki ołtarz główny – malowany tryptyk z XVI stulecia – oraz XIV-wieczne tabernakulum i krucyfiks na belce tęczowej. W 2003 r., doceniając wyjątkowość kościoła, wpisano go na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO.

Kościół św. Michała Archanioła,
ul. Kościelna 42, Dębno,
☎ +48 18 2751797,

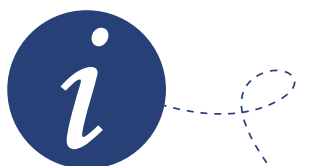
🌐 drewniana.malopolska.pl,
🌐 debno.diecezja.pl

■ GRYWAŁD, KOŚCIÓŁ POMOCCNICZY ŚW. MARCINA

Grywałdzki kościół jest kolejnym cennym drewnianym obiektem Podhala. Pochodzi z 2. poł. XV w. i mimo kilku przebudów zachował gotycki układ i charakter. Do skromnego pod względem wielkości głównego korpusu świątyni dostawiono później masywną, szeroko osadzoną wieżę, nadającą budowli nieco obronny charakter. Kryty gontem kościół malowniczo wpisuje się w otoczenie – zajmuje niewielkie wzniesienie, stojąc w oddaleniu od zabudowy wsi. Uroku dodaje mu otaczający go murek z kamienia polnego. Ozdobą wnętrza są malowidła ściennie datowane na początek XVII w., a najcenniejszym elementem wyposażenia – późnogotycki tryptyk z początku XVI w.

Dębno, kościół św. Michała Archanioła, fot. K. Syga

Jednym z unikatowych zabytków znajdujących się w kościele w Dębnie Podhalańskim, jest pozytywny szkatulny z przełomu XVII i XVIII w. Są to niewielkie przenośne organy, które można ustawiać w różnych miejscach. Pozytyw z Dębna stanowi jeden z najcenniejszych zabytków polskiego budownictwa instrumentów muzycznych epoki wczesnego baroku.

Orawczański kościół był pierwszym katolickim kościołem parafialnym dwunastu wsi polskiej Orawy, założonych na przełomie XVI i XVII w. Orawka należała wówczas do komitatu orawskiego, będącego jednostką administracyjną ówczesnego Królestwa Węgierskiego, w którym panowali Ferdynand III i Ferdynand IV, palatynem był Paweł Palffy, prymasem Jerzy Lippay – wszyscy ściśle związani z dziejami kościoła, o czym świadczą tutejsze pamiątki.

Orawka, kościół św. Jana Chrzciciela, fot. K. Bańkowski

Kościół pomocniczy św. Marcina,
ul. Kościelna 6, Grywałd,
☎ +48 18 2623827,
🌐 drewniana.malopolska.pl,
🌐 grywald.podhale.pl

■ NOWY TARG, CMENTARNY KOŚCIÓŁ ŚW. ANNY

Powstanie nowotarskiego kościoła św. Anny ginie w pomroce dziejów. Ludowe legendy wiążą jego budowę z początkiem XIII w. (nad prezbiterium widnieje data 1219, ale brakuje dowodów, by był to rok powstania świątyni), znacznie bardziej prawdopodobna wydaje się jednak 2. poł. XV stulecia. Wznosząca się na niewielkim, ale stromym wzgórzu świątynia była kilkakrotnie przebudowywana, zachowała jednak harmonijną bryłę. Wygląda zresztą bardzo urokliwie, do czego przyczynia się kryty gontem wysoki dach i młodsza, zapewne XVIII-wieczna wieża, zwieńczona baniastym hełmem. Wnętrze zdobi dekoracja malarska z 1880 r.

Wyposażenie to przedmioty pochodzące z różnych epok. Późnobarokowy ołtarz główny zawiera cenne obrazy z końca XV i początku XVI w.

Kościół św. Anny, ul. Zacisze 17,
Nowy Targ, do parafii (ul. Kościelna 1)
☎ +48 18 2666750,
🌐 drewniana.malopolska.pl

■ ORAWKA, KOŚCIÓŁ ŚW. JANA CHRZCIECIELA

Kościół św. Jana Chrzciciela w Orawce wzniesiono w latach 1650–59. Budowę rozpoczął pierwszy tutejszy proboszcz, ks. Jan Szczechowicz. Budowla o konstrukcji zrębowej pokryta została gontem. Do prezbiterium dostawiono w 1728 r. murowaną kaplicę Matki Boskiej Bolesnej. Kościół wyróżnia się bogatą polichromią z 2. poł. XVII w. oraz z 1771 r., która pokrywa ściany i częściowo sprzęty. Składa się ona z szeregu cykliów, z których najpiękniejszymi są cykl

Nowy Targ, cmentarny kościół św. Anny, fot. J. Gorlach

Grywałd, kościół św. Marcina, fot. K. Bańkowski

12 malowideł ze scenami z życia św. Jana Chrzciciela oraz sceny Dekalogu. Warto obejrzeć późnobarokowy ołtarz główny z Pietą oraz figurami św. św. Wojciecha i Stanisława.

Kościół w Orawce posiada i stosuje niezwykle rzadkie na świecie zabytkowe tkaniny, tzw. opony wielkopostne, którymi zastraszono ołtarze w Wielkim Poście. W 2021 roku dołączył do prestiżowego grona zabytków uznanych za pomnik historii.

Kościół św. Jana Chrzciciela,

Orawka 65, ☎ +48 18 2652340,

🌐 drewniana.malopolska.pl,

🌐 parafiaorawka.pl

■ CHABÓWKA, KOŚCIÓŁ ŚWIĘTEGO KRZYŻA

Kościół Świętego Krzyża „na Obiodowej” powstał w 1757 r. w miejscu dawnej kaplicy, z fundacji Jana Wielopolskiego, wojewody

sandomierskiego. Został on częściowo zniszczony przez pożar w 1994 r. po czym już wkrótce odbudowany. Świątynia ma konstrukcję zrębową, prezbiterium i częściowo nawę okalają soboty. Zdobiąca ściany i stropy polichromia o motywach figuralnych, ornamentalnych i architektonicznych z 1901 r. poddana została konserwacji i wzbogacona nowymi elementami w 1975 r. Wyposażenie pierwotnie późnobarokowe strawił ogień, zostało ono częściowo zrekonstruowane po pożarze.

Kościół Świętego Krzyża,

Chabówka, +48 18 2678150,

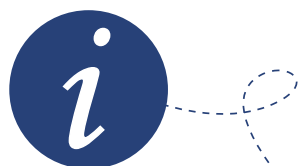
🌐 drewniana.malopolska.pl

■ RABKA-ZDRÓJ, KOŚCIÓŁ ŚW. MARII MAGDALENY – MUZEUM IM. WŁADYSŁAWA ORKANA

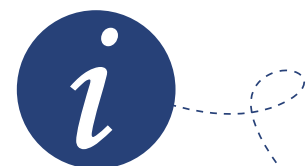
W bryle kościoła wzniesione go w 1606 r. rzuca się w oczy przede wszystkim potężna wieża.

Orawka, opony wielkopostne w kościele św. Jana Chrzciciela, fot. K. Bańkowski

Jedne z najcenniejszych w Polsce organów znajdują się w kościele św. Marii Magdaleny w Rabce-Zdroju. Mający niemal 250 lat instrument pięknie rozbrzmiewa w letnie wieczory, podczas organizowanych tu koncertów organowych. Co roku w Rabce odbywa się także Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej im. ks. Kamila Kowalczyka.

Obiekty wybudowane w stylu zakopiańskim najlepiej zwiedzać podążając wytyczonym przez Muzeum Tatrzańskie Szlakiem Stylu Zakopiańskiego. Znajduje się na nim 40 najważniejszych zabytków tego pierwszego polskiego stylu narodowego, ze sztandarowymi obiektami witkiewiczowskimi na czele.

Dostawiona w połowie XVIII w. ma charakterystyczny dla tego okresu baniasty hełm, wyjątkowo duży. Mimo że kościół przeszedł kilka przebudów, zachował pierwotną sylwetkę i jest jedną z najcenniejszych świątyń w tej części Szlaku Architektury Drewnianej. Jeszcze przed II wojną światową zorganizowano w nim ekspozycję muzealną. We wnętrzu, które zdobi piękna rokokowo-klasycystyczna polichromia z 1802 r., pozostawiono wyposażenie kościelne (XVIII- oraz XIX-wieczne). Część muzealna to ciekawe regionalne zbiory etnograficzne. Interesujące są zwłaszcza przedmioty związane z garncarstwem i kowalstwem, które w Rabce mają długą tradycję oraz ogromna kolekcja świątków.

Muzeum im. Władysława Orkana,

ul. Sąddecka 6, Rabka-Zdrój,

☎ +48 18 2676747,

🌐 muzeum-orkana.pl

Zabudowa drewniana

■ ZAKOPANE, WILLE W STYLU ZAKOPIAŃSKIM

Tatrzańskie drewniane wille wzniesione w stylu zakopiańskim to perełki architektury. Ich formę zawdzięczamy Stanisławowi Witkiewiczowi, malarzowi, pisarzowi i architektowi, który zafascynowany sztuką góralską, twórczo przetworzył elementy tradycyjnego budownictwa i zdobnictwa, powołując do życia tak dziś podziwiany styl. Domy wznoszone w Witkiewiczowskiej estetyce są posadowione na wysokiej podmurówce z kamienia łupanego i mają strome dachy obite gontem. Ich charakterystycznym elementem są ogromne werandy, kryte oddzielnymi dachami facjaty i piękna, bogata dekoracja snycerska. W pierwszej willi wzniesionej w stylu zakopiańskim, pochodzącej z 1892 r. – Kolibie, działa dziś Muzeum Stylu Zakopiańskiego. Pięknymi przykładami tej estetyki są

Kościół św. Krzyża w Chabówce, fot. K. Bańkowski

Kościół św. Marii Magdaleny w Rabce-Zdroju, fot. K. Bańkowski

Willa pod Jedlami, fot. K. Bańkowski

również wille: Pod Jedłami (na Kozińcu), Atma (Muzeum Karola Szymanowskiego, ul. Kasprucie 19) i Witkiewiczówka (Droga na Antałkówkę 6).

Muzeum Stylu Zakopiańskiego w willi Kołiba, ul. Kościeliska 18, Zakopane, ☎ +48 18 2013602, muzeumtatrzańskie.pl

Do stylu zakopiańskiego nawiązuje też piękna **kaplica Najświętszego Serca Pana Jezusa na Jaszczurówce**. Wzniesiona na początku XX w. według projektu Witkiewicza wyróżnia się wysoką granitową podmurówką i strzełistą sylwetką. Dwuspadowy dach kryty gontem z charakterystyczną wysmukłą wieżyczką ma szczyty zdobione motywem „wschodzonego słońca”. Odnaczające się niezwykłą prostotą wnętrza zdziwia bogatą dekoracją snycerską. W oknach prezbiterium znajdują się witraże zaprojektowane przez Witkiewicza, a rzeźbiony w drewnie ołtarz główny stylizowany jest, zgodnie z jego wolą, na fronty chat górskich.

Kaplica Najświętszego Serca Pana Jezusa na Jaszczurówce, ☎ +48 18 2225219 (parafia Miłosierdzia Bożego, ul. Cyrhla 37), Zakopane, w przyziemiu galeria obrazów malowanych na szkle, informacje o aktualnej wystawie w galerii na: cyrhla.wiara.org.pl

■ CHOCHOŁÓW, ZESPÓŁ BUDOWNICTWA LUDOWEGO

Jedna z najbardziej malowniczych miejscowości Podhala – Chochołów, oprócz położenia stynie z doskonale zachowanej zabudowy drewnianej z przełomu XVIII-XIX w. Domy, wybudowane w stylu podhalańskim z drewnianych płazów, ustawione są ciasno szczytami do drogi. Tutejsze gaźdżiny na Wielkanoc szorują budynki wodą z mydłem, co nadaje balom charakterystyczny jasny kolor. Jedną z najpiękniejszych chat Chochołowa jest dom nr 24. Jego frontowa ściana powstała z jednego, ogromnego pnia jodłowego, stąd zwany jest on chatupą z jednej jedli. Warto też wstąpić do Izby Regionalnej, która przybliży folklor góralski.

■ SZCZAWNICA, ZABUDOWA UZDROWISKOWA

Pięknie położone uzdrowisko znane jest nie tylko z leczniczych wód, ale też z zabytkowej drewnianej zabudowy. XIX-wieczne wille i pensjonaty zachowane w zdrojowej części kurortu nawiązują do stylu szwajcarskiego. Zazwyczaj mają dwa lub trzy piętra, liczne werandy, ganki i wieżyczki oraz bogatą dekorację snycerską. Wyjątkową atmosferą odznaczają się okolice placu Dietla, przy którym wznoszą się najpiękniejsze domy uzdrowiskowe.

■ SUCHA BESKIDZKA, KARCZMA RZYM

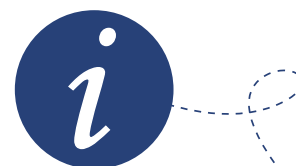
Suska karczma pamięta XVIII w. Według legendy to właśnie z niej diabeł porwał na księżyc mistrza Twardowskiego,

Chochołów, fot. K. Bańkowski

Karczma Rzym jest zdecydowanie najstojniejszym budynkiem w Suchej Beskidzkiej i od początku istnienia była miejscem o szczególnej symbolice. Oprócz kupców, Mistrza Twardowskiego i podstępnego Mefistofelesa (ich głowy zdobią fontannę, która stanęła przed karczmą w 2005 r. dla uczczenia 600-lecia osady Sucha), gościli tu również beskidzcy zbójnicy na czele z babiogórskim harnasem Józefem Baczynskim.

W Orawskim Parku Etnograficznym, odbywają się weekendy z pokazami, czyli imprezy osnute wokół różnych świąt lub zwyczajów. Skansen ożywa, a zwiedzający mają niepowtarzalną szansę spróbowania swoich sił przy różnych zajęciach gospodarskich i przyjrzenia się pracy wiejskich warsztatów i zakładów.

Drewniana zabudowa uzdrowiskowa w Szczawnicy, fot. K. Bańkowski

Karczma Rzym, fot. K. Bańkowski

o czym pisał Adam Mickiewicz w balladzie *Pani Twardowska*. Okazały drewniany budynek prezentuje się niezwykle malowniczo – posadowiony na kamiennej podmurówce, ma czterospadowy dach obity gontem, tworzący od frontu charakterystyczne podcienie. Karczma, zgodnie z dawnymi zwyczajami, zdobi rynek, a w nawiązujących do tutejszych tradycji wnętrzach podawane jest regionalne jadło.

Karczma Rzym, Rynek 1, Sucha Beskidzka, ☎ +48 33 8742797, karczma-rzym.com

Skansen w Zubrzyca Górnej, fot. K. Bańkowski

Skanseny

■ ZUBRZYCA GÓRNA, ORAWSKI PARK ETNOGRAFICZNY

Zubrzycki skansen to miejsce z duszą. Na rozległym terenie, który przypomina malowniczy park krajobrazowy, zgromadzone różnorodne przykłady orawskiego budownictwa. Najbardziej charakterystyczne są chaty z wyżką – czyli domy mieszkalne z nadbudowanym piętrem, pełniącym funkcję gospodarczą (zwykle wykorzystywanym jako spichlerz). Piętro obiega galeryjka, zwana przedwyscem, na którą prowadzą schody umieszczone na zewnątrz budynku. Inne ciekawe obiekty skansenu to m.in. kuźnia, tartak, folusz i olejarnia. Jest też malownicza pasieka z ciekawymi typami uli. W większości budynków mieszkalnych urządzono wystawy tematyczne przybliżające orawską codzienność. W pięknym dworze Moniaków z przełomu XVII-XVIII w. zorganizowano ekspozycję XIX-wiecznych sprzętów, mebli i naczyń.

Orawski Park Etnograficzny, Zubrzyca Górna, ☎ +48 18 2852709, orawa.eu

PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

ANDRYCHÓW

Rynek 14, 34-120 Andrychów
☎ +48 33 842 99 36
it.andrychow@msit.malopolska.pl
moskit-andrychow.eu

BIECZ

Rynek 1, 38-340 Biecz
☎ +48 13 440 68 60
it.biecz@msit.malopolska.pl
biecz.pl

BOCHNIA

ul. Oracka 4, 32-700 Bochnia
☎ + 48 784 303 179
it.bochnia@msit.malopolska.pl
bochnia.eu

BUKOWNO

ul. Spacerowa 1, 32-332 Bukowno
☎ +48 500 485 883, +48 32 642 11 04
tramp@mosirbukowno.pl
mosirbukowno.pl

CHRZANÓW

ul. Władysława Broniewskiego 10C,
32-500 Chrzanów
☎ +48 32 763 27 49
pit@mbp.chrzanow.pl
mbp.chrzanow.pl

KĘTY

Rynek 13, 32-650 Kęty
☎ +48 33 432 25 83 wew. 500
rynek13@kety.pl
kety.pl, facebook.com/Rynek13

KRAKÓW

Dworzec Autobusowy MDA
ul. Bosačka 18, 31-505 Kraków
informacjaturystyczna@mda.malopolska.pl

Sieć InfoKraków, infokrakow.pl
☎ +48 12 307 21 13

InfoKraków, ul. Powiśle 11, 31-101 Kraków
☎ +48 533 826 031
powisle@infokrakow.pl

InfoKraków, ul. św. Jana 2, 31-018 Kraków
☎ +48 533 826 409
jana@infokrakow.pl

InfoKraków, ul. Józefa 7, 31-056 Kraków
☎ +48 533 834 969
jozefa@infokrakow.pl

InfoKraków Sukiennice,
Rynek Główny 1/3, 31-042 Kraków
☎ +48 530 290 661
sukiennice@infokrakow.pl

InfoKraków, ul. Szpitalna 25, 31-024 Kraków
☎ +48 533 818 291
szpitalna@infokrakow.pl

InfoKraków Pawilon Wypiańskiego,

pl. Wszystkich Świętych 2, 31-004 Kraków
☎ +48 501 238 632
kontakt@krakowstory.pl

KROŚCIENKO NAD DUNAJCEM

Rynek 32, 34-450 Krościenko nad Dunajcem
☎ +48 571 253 737, +48 18 262 33 04
promocja@ckipkroscienko.pl
ckipkroscienko.pl

KRYNICA-ZDRÓJ

ul. Zdrojowa 15, 33-380 Krynica-Zdrój
☎ +48 18 472 55 77
it.krynica-zdroj@msit.malopolska.pl
krynica-zdroj.pl

LIMANOWA

Rynek 25, 34-600 Limanowa
☎ +48 18 337 58 00
it.limanowa@msit.malopolska.pl
powiat.limanowski.pl

MIECHÓW

pl. Kościuszki 1a, 32-200 Miechów
☎ +48 41 383 13 11
it.miechow@msit.malopolska.pl
miechow.visitmalopolska.pl

MUSZYNA

Rynek 34, 33-370 Muszyna
☎ +48 18 534 91 61
cit@muszyna.pl
muszyna.pl

NOWY SĄCZ

Rynek 2, 33-300 Nowy Sącz
☎ +48 18 444 24 22
cit@nowysacz.pl
cit.nowysacz.pl, ziemiasadecka.info

NOWY TARG

Rynek 1, 34-400 Nowy Targ
☎ +48 18 266 30 36
it.nowy-targ@msit.malopolska.pl
it.nowyrtarg.pl

OCHOTNICA GÓRNA

Osiedle Ustrzyk 388, 34-453 Ochotnica Górna
☎ +48 18 262 41 39
it.ochotnica-dolna@msit.malopolska.pl
ssm.ochotnica.pl

OLKUSZ

Rynek 4, 32-300 Olkusz
☎ +48 32 642 19 26
it.olkusz@msit.malopolska.pl
umig.olkusz.pl, olkusz.eu

OŚWIĘCIM

ul. St. Leszczyńskiej 12, 32-600 Oświęcim
☎ +48 33 843 00 91
it.oswiecim@msit.malopolska.pl
it.oswiecim.pl

POGORZYCE

ul. Karola Szymanowskiego 47A/7
32-501 Pogorzycy
☎ +48 32 343 43 60
it.chrzanow@msit.malopolska.pl
mbp.chrzanow.pl

RABKA-ZDRÓJ

ul. Orkana 27, 34-700 Rabka-Zdrój
☎ 48 18 267 74 49
it.rabka-zdroj@msit.malopolska.pl
msit@rabka.pl
gmina.rabka.pl/informator_turystyczny

SUCHA BESKIDZKA

ul. Zamkowa 1, 34-200 Sucha Beskidzka
☎ +48 33 874 26 05 wew. 21
it.sucha-beskidzka@msit.malopolska.pl
it@sucha-beskidzka.pl
zameksucha.pl/it/

TARNÓW

Rynek 7, 33-100 Tarnów
☎ +48 14 688 90 90
it.tarnow@msit.malopolska.pl,
centrum@tarnow.travel
tarnow.travel

TUCHÓW

ul. Chopina 10, 33-170 Tuchów
☎ +48 14 652 54 36
it.tuchow@msit.malopolska.pl
dktuchow.pl

WADOWICE

ul. Kościelna 4, 34-100 Wadowice
☎ +48 33 873 23 65
it.wadowice@msit.malopolska.pl,
biuro@it.wadowice.pl
it.wadowice.pl

WIELICZKA

ul. Dembowskiego 7A, 32-020 Wieliczka
☎ +48 573 336 950
pit@wieliczka.eu
wck.wieliczka.eu

WIŚNIOWA

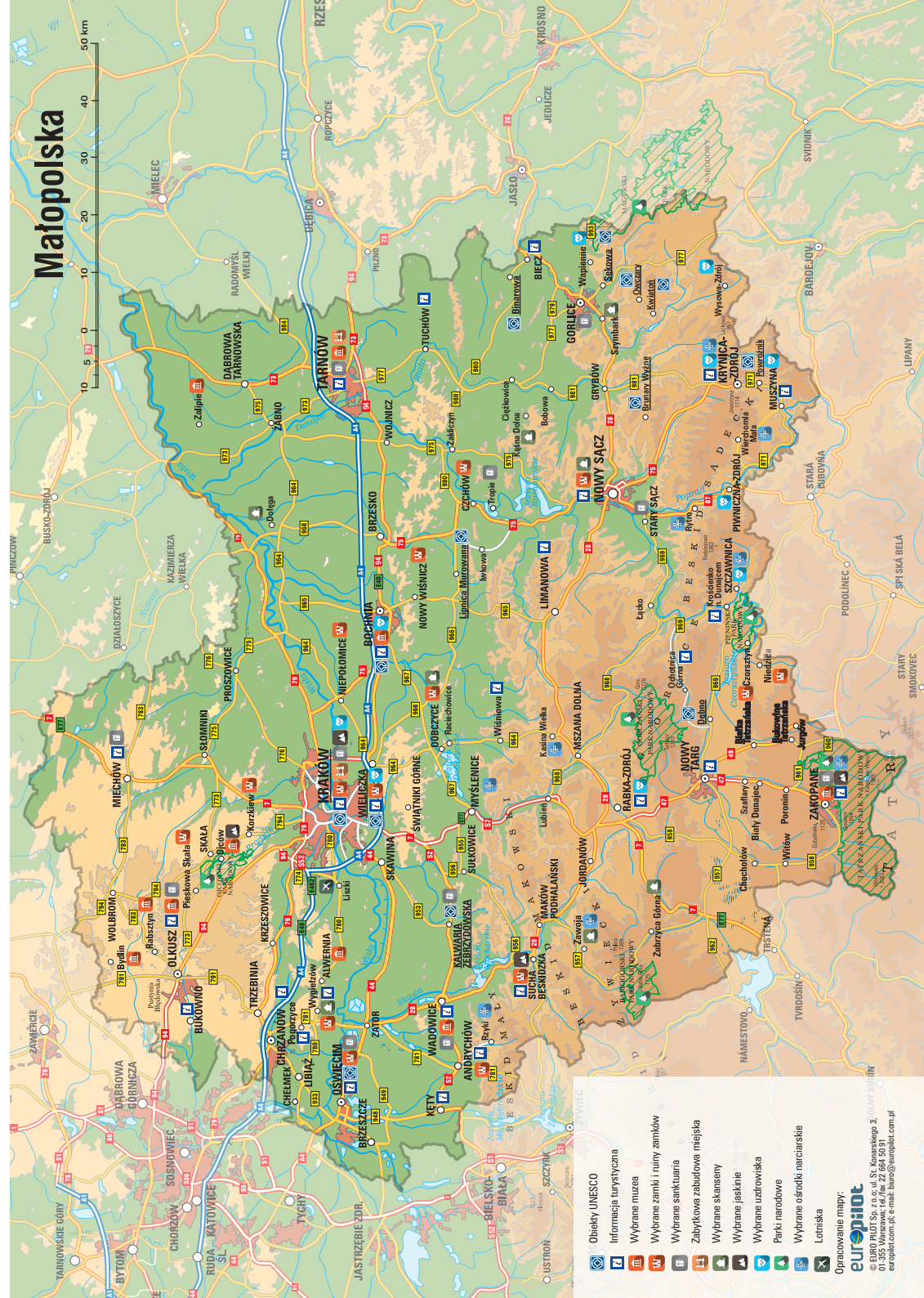
Wiśniowa 301, 32-412 Wiśniowa
☎ +48 12 271 44 93
it.wisniowa@msit.malopolska.pl
wisniowa.malopolska.pl

WYGIĘLZÓW (czynny tylko w sezonie)

ul. Podzamcze 1, 32-551 Babice
☎ +48 32 210 93 13
info@powiat-chrzanowski.pl
visit.powiat-chrzanowski.pl

ZAKOPANE

ul. Cramcówki 35, 34-500 Zakopane
☎ +48 18 201 22 11
it.zakopane@msit.malopolska.pl
zakopane.pl

MAŁOPOLSKA

- 14 obiektów na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO
- 255 obiektów na Szlaku Architektury Drewnianej
- Wadowice – rodzinne miasto św. Jana Pawła II
- Kopalnia Soli w Wieliczce
- Kopalnia Soli w Bochni
- Sptyw Przetłoczeniem Dunajca
- 12 uzdrowisk
- 6 parków narodowych
- 8 basenów geotermalnych
- 3000 km szlaków rowerowych
- 5423 km szlaków górskich
- 59 stacji narciarskich

Więcej na:

visitmalopolska.pl

fb.com/MSIT.OdkryjMalopolske

instagram.com/odkryj_malopolske

Pobierz aplikację VisitMałopolska:

 MAŁOPOLSKA

Projekt sfinansowany z budżetu Województwa Małopolskiego

